

Vestlig og ikke-vestlig – ord som ble for store og gikk ut på dato

Det skjedde i de dager Gro Harlem Brundtland styrte landet. Statistisk sentralbyrå delte verden inn i vesten og resten, og lot landene kalles vestlige og ikke-vestlige. Det passet godt i statistikken. Det ble også lett å bruke for departementer, politikere og journalister. Så falt Berlinmuren, og Den europeiske unionen vokste etter hvert inn i det ikke-vestlige Europa. Heretter er det ikke noe som heter «vestlig» og «ikke-vestlig» i offisiell norsk statistikk.

Even Høydahl

Todelingen av verden stemmer ikke lenger med virkeligheten. I statistikken fra Statistisk sentralbyrå (SSB) vil derfor grupperinger etter verdensdeler eller opprinnelsesland overta.

De fleste kjenner til og mange bruker betegnelsene vestlig og ikke-vestlig. Denne måten å dele inn verden, er blitt stadig mer brukt etter hvert som innvandrerne fra ikke-vestlige land er blitt flere her i landet. De vestlige land har vært landene i Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania. Resten var ikke-vestlig.

I 1970 hadde Norge 50 000 innvandrere og barn av innvandrere fra vestlige land og 10 000 fra ikke-vestlige land. I gruppen ikke-vestlige var 6 000 fra Øst-Europa og 4 000 fra andre deler av verden. I 2007 var tallet steget til 105 000 vestlige og 310 000 ikke-vestlige med 80 000 fra Øst-Europa. Av de 80 000 var 31 000 fra de nye EU-landene. Det betyr at mange blant de ikke-vestlige faktisk kom fra EU-land.

Fra den kalde krigen

Skillet mellom det vestlige og ikke-vestlige Europa var ikke SSBs påfunn. Det ble satt etter grensene fra den kalde krigen. Etter at muren i Berlin ble revet ned og tok med seg jernteppet i fallet, har Europa blitt noe helt annet enn det var tidligere. Og etter den siste utvidelsen av EU strekker nå Den europeiske unionen seg østover nesten til St. Petersburg. Polakker og rumenere har fått de samme muligheter til å arbeide og bo i Norge som nederlendere og italienerne. En inndeling av Europa etter øst og vest for jernteppet er blitt stadig mer meningsløs etter hvert som årene har gått siden 1989.

Behov for å forenkle

Vesten og vestlige land var etablerte betegnelser før Statistisk sentralbyrå begynte å bruke dem som landgruppering. Men SSB presiserte grupperingen og ga også navnet «ikke-vestlige land» til de resterende landene.

Grupperingen sprang opprinnelig ut av et behov i en analyse av bokonsentrasjon i Oslo, i regi av SSB (Blom 1995). Å samle land i ulike grupper er ofte hensiktsmessig når informasjon som involverer landbakgrunn, skal presenteres i form av statistikk. Man bør helst unngå å publisere data for inntil 200 enkeltland når datagrunnlaget eller problemstillingen krever langt færre enheter. Når vi skal forstå og forklare fenomener i samfunnet, har vi behov for å forenkle. Land blir ofte gruppert sammen i verdensdeler, men av og til er det behov for enda færre grupper. En todeling er den mest forenklede versjonen av gruppering.

Even Høydahl er geograf og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolkningsstatistikk. Han arbeider med demografi generelt, og med flytting som spesialfelt. (even.hoydahl@ssb.no)

Vesten og «resten»

Skillet mellom vestlige og ikke-vestlige land ble prøvd ut i statistikken, og viste seg å gi store utslag. Derfor er vestlig og ikke-vestlig etter hvert blitt mye brukt i statistikk og analyser.

En slik todeling var besnærende, den gjorde ting enklere å forstå, og snart var ikke-vestlige innvandrere noe de fleste visste hva var. Motstanderne av denne todelingen mener imidlertid at inndelingen skjuler mer enn den avdekker, på grunn av de store interne forskjellene innenfor de to gruppene. Mange svært ulike land har havnet i samme gruppe, med størst forskjeller innenfor gruppen ikke-vestlige. De ikke-vestlige landene er på sett og vis en restkategori. Verden var delt inn i vesten og resten.

Blir brukt i politikken

Skillet mellom vestlig og ikke-vestlig brukes nå av mange utenfor Statistisk sentralbyrå, også innenfor offentlig forvaltning. Arbeids- og inkluderingsdepartementet utformer tiltak for økt rekruttering av personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn til arbeidslivet, med kvotering som ett av tiltakene. Det er en aktuell problemstilling å øke andelen lekdommere med ikke-vestlig bakgrunn. Enkelte utdanningsinstitusjoner har kvoter for studenter fra ikke-vestlige land.

Dette er noen eksempler på hvordan SSBs gruppering er blitt til et politisk handlingsbærende inndelingssett. Selv om det ikke var SSBs intensjon da grupperingene ble innført i statistikken, må vi ta inn over oss at endring av grupperingen kan få betydning langt ut over de tabellene vi produserer.

Vestlig som en «bedre» kategori?

Å finne gode begreper og betegnelser er ofte alt annet enn lett. Landene skal ikke bare plasseres i den ene eller den andre gruppen. Gruppene skal også ha navn. Ideelt sett bør betegnelser (navnene) være presise, entydige, fri for utilsiktede assosiasjoner og ikke minst enkle å bruke både i skrift og dagligtale. Vestlig og ikke-vestlig fungerer godt i skrift og tale. De er korte, greie betegnelser, som de fleste har en slags intuitiv forståelse av. Eller i hvert fall hadde før den kalde krigen tok slutt, noe som rotet ting til. Men betegnelse er problematiske av flere grunner.

I avisene kan vi daglig lese om innvandring og innvandrere fra ikke-vestlige land. Videre vises det til vestlige verdier og vestlig levemåte. Det som er vestlig, er ofte forstått som noe positivt og høyt utviklet, mens ikke-vestlig oftere forbindes med problemer av ulike slag.

Selve ordet ikke-vestlig, med en negasjon, gir inntrykk av en mangel eller et fravær av noe. Da SSB innførte skillet mellom vestlig og ikke-vestlig i statistikken, var det ikke meningen at vestlig skulle oppfattes som bedre enn ikke-vestlig. SSBs definisjonsmakt er likevel ikke så stor at byrået har enerett til å fylle begreper og betegnelser med mening. Betegnelse er derfor belastet med mange, og for SSB utilsiktede, assosiasjoner. Så selv om innholdet i gruppene endres, og de nye EU-landene inkluderes blant de vestlige land, er

betegnelse fremdeles problematiske. De bærer med seg en aura av både kolonitiden og den kalde krigen.

Ubekvemt å bli kalt «ikke-vestlig»

Det er gjerne innvandrere fra såkalte ikke-vestlige land som målbærer problemet med betegnelse. De er ikke bekvemme med meningsinnholdet i den kategorien som de er plassert i. Hadde landgruppene kun blitt brukt i analyser i Statistisk sentralbyrå, ville det trolig neppe ha skapt noe problem.

Grupperingen har imidlertid fått mye større betydning enn den opprinnelig var tiltenkt. I stedet for å være et redskap og en gruppering på linje med verdensdeler og andre grupperinger har vestlig og ikke-vestlig blitt selve hovedskillet i statistikk og ikke minst samfunnsdebatt rundt innvandring og innvandrere. At en innvandrer er ikke-vestlig, har fått status som en svært viktig egenskap ved denne personen. Mange innvandrere og barn av innvandrere opplever derfor SSBs kategorisering av mennesker som en belastning.

En todeling er av og til faglig nødvendig

Det er uheldig at skillet mellom vestlige og ikke-vestlige land har fått så stor betydning. Så lenge både innvandringsmønsteret og innvandrernes levekår i Norge varierer systematisk etter landbakgrunn, har SSB likevel av og til behov for å bruke en todeling av verden i analyser og statistikk. Hvis det er store ulikheter mellom grupper i samfunnet, er det byråets oppgave å beskrive dette på en best mulig måte.

Det er et dilemma at enhver beskrivelse av problemer kan virke stigmatiserende for hele grupper. Om gruppen er ikke-vestlige innvandrere, somaliere, finnmarkinger, alenemødre eller unge mannlige bilførere, er dilemmaet prinsipielt sett det samme. SSB kan likevel ikke la være å beskrive ulikheter av omtanke for alle dem som oppfattes å tilhøre en problemgruppe uten selv å ha slike problemer.

SSB har likevel valgt å gå bort fra en gruppering i vestlige og ikke-vestlige land. Innvandrere og deres barn skal i større grad grupperes etter verdensdeler eller enkeltland i statistikk og analyser, noe som vil gi et mer nyansert bilde av innvandrerbefolkningen.

Arbeidsinnvandrere flytter inn og ut av landet

SSB vil videreføre en oppdatert variant av «vestlig og ikke-vestlig» til spesielle formål, men da med nye betegnelser på gruppene. Denne grupperingen fanger opp ulikheter i migrasjonsmønster mellom land innenfor Europa, Amerika og Oseania.

I Europa er det et viktig skille mellom EU- og EØS-land på den ene siden, og Russland, Hviterussland, Ukraina, Moldova og tidligere Jugoslavia på den andre. Innvandrere fra EU- og EØS-land kommer til Norge på grunn av arbeidsmarkedet. De fleste innvandrere fra landene lenger øst og fra tidligere Jugoslavia har kommet som flyktninger. Også i Amerika og Oseania er det et lignende skille.

En viktig forskjell mellom de to gruppene er at arbeidsinnvandrere gjerne flytter inn og ut av landet alt etter som det passer seg. Flyktninger blir i langt større grad boende, da mange ikke har noe å flytte tilbake til, og de kan heller ikke regne med å få flytte tilbake til Norge hvis de først forlater landet. Denne

To nye landgrupperinger erstatter vestlig og ikke-vestlig

1. EU/EØS-land, USA, Canada, Australia og New Zealand

I EU- og EØS-land (med flere) inngår: Belgia, Bulgaria, Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Gibraltar, Hellas, Irland, Island, Italia, Kypros, Latvia, Liechtenstein, Litauen, Luxembourg, Malta, Nederland, Norge, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, Tyskland, Tsjekkia, Østerrike og Ungarn, samt Andorra, Færøyene, Grønland, Monaco, San Marino og Vatikanstaten.

2. Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania utenom Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS

Asia med Tyrkia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania utenom Australia og New Zealand, og europeiske land utenfor EU/EØS.

I Europeiske land utenom EU/EØS inngår:

Albania, Bosnia-Hercegovina, Hviterussland, Kosovo, Kroatia, Makedonia, Moldova, Montenegro, Russland, Serbia og Ukraina.

forskjellen har betydning på mange områder når det gjelder tilpasning til det norske samfunnet. Arbeidsinnvandrere og flyktninger er rett og slett så forskjellige at de bør plasseres i to forskjellige grupper. Derfor er det i visse sammenhenger behov for en gruppering av land på tvers av verdensdelene. Japan kunne vært gruppert sammen med USA og Australia, men er for enkelhets skyld plassert i samme gruppe som resten av Asia, da innvandringen fra Japan er liten, og utgjør en svært liten del av innvandringen fra Asia.

Nye betegnelser

De nye betegnelsene er altså EU/EØS-land, USA, Canada, Australia og New Zealand – og Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania utenom Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS (se tekstboks). Dette er ikke brukervennlige betegnelser, sammenlignet med de langt mer «elegante» betegnelsene vestlig og ikke-vestlig. Men gode betegnelser er ikke enkle å finne. Enten har de gjemt seg svært godt, eller så finnes de ikke. Samtidig kan det faktisk være en fordel at betegnelsene ikke glir så lett inn i språket. Det kan være positivt for den offentlige debatten at denne grupperingen ikke blir like mye brukt som vestlig og ikke-vestlig har vært. Når det ikke lenger er så beleilig å dele innvandrerne i kun to grupper, vil trolig debattene bli mer nyanserte.

Referanser

Blom, Svein (1995): *Innvandrere og bokonsentrasjon i Oslo*, Rapporter 1995/32, Statistisk sentralbyrå.